

ligt inte minst genom att läsaren erbjuds fyllig historisk och teoretisk bakgrund till de samtida tendenser författaren uppehåller sig vid. Stor behållning fann jag också i de avsnitt där Brembeck redovisar och resonerar kring hela den forskningsprocess som föregått publiceringen av *Inte bara mamma*. Här aktualiseras viktiga frågor om representativitet, reflexivitet och etik som tål att diskuteras om och om igen.

Susanne Nylund Skog, Stockholm

Pigga pensionärer och populärkultur. Owe Ronström (red.). Carlsson Bokförlag, Stockholm 1998. 304 s., ill. ISBN 91-7203-305-3.

Ronström presenterar några huvudspår som man följt under forskningens gång. För det första har man velat undersöka vad pensionärerna sysslar med på dagtid medan gemene man arbetar. Och man konstaterar att denna överblivna tid ägnar de ”pigga pensionärerna” åt diverse organiserade aktiviteter av främst ”sinnlig och estetisk” natur såsom dans, musik, resande, vävning etc. Sådana organiserade fritidsaktiviteter för äldre är en modern företeelse, som vuxit fram som en följd av den ökande skaran av friska och ekonomiskt resursstarka pensionärer.

Ett andra huvudspår koncentreras till föreställningar om pensionärer, pensionering och gamla.

Ronström önskar, att hans inledning ska läsas som en självständig introduktion till kulturvetenskaplig äldre forskning och låter därför det vetenskapliga samtalet löpa längs flera teoretiska tankeleder, vilket både lockar till intresserad eftertanke och kritisk reflexion. Jag saknar emellertid en klargörande presentation av den grundläggande forskningsmetoden. Speciellt tror jag att en inledande diskussion kring det sociala perspektivet skulle förtydliga arbetets målsättning.

Karin Wahlström diskuterar övergången från arbetsliv till pensionärstillvaro. Hon anknuter i sin studie främst till van Genneps rit-de-passage-teori. Inspirerad av amerikansk socialantropologisk forskning vill hon undersöka om en resa skulle kunna fungera som en positiv övergångsrit. Hon följer därför med som deltagande observatör på en s.k. seniorresa. Hennes observationer ger dock inget starkt stöd för den valda teorin. En kompletterande intervjuundersökning om svenska pensionärers behov av övergångsriter inför pensioneringen, i form av en resa eller av annat slag, borde vara av intresse i sammanhanget.

Charlotte Eklund väljer en folkloristisk infallsvinkel. Hennes forskning bygger dels på folkklivsarkivens uppteckningar, dels på nyinsamlat material från 1990-talet. I sin tematisering av berättelserna finner hon att kön eller genus framträder som en organiserande princip. Hon ger en både underhållande och intressant analys kring föreställningar om den åldrande mannen, resp. kvinnan och om de gamla som grupp. Det handlar om den äldre kvinnans farlighet och sexualitet, om mäns avtagande potens och styrka, men även om deras bibehållna kraft. Det handlar om stereotyper som äldres snålhet och bortkommenhet, men även om deras vishet. Hon finner således, att bilden av de äldre är motsägelsefull. Folklore bör betraktas som kollektiva representationer, menar Eklund. Avslutningsvis framhåller hon därför, dock med viss reservation, att på det kollektiva planet handlar berättelserna om våra föreställningar om gamla.

Jag skulle önskat, att Eklund mer diskuterat berättelsernas tidlösa karaktär eller eventuella föränderlighet, vilket ju har relevans för deras ställning i den moderna ”pensionärskulturen”. Som en kompletterande referens i sammanhanget skulle jag vilja rekommendera historikern Conny Bloms rapport ”Bilderna av de äldre” från det tvärvetenskapliga projektet ”Äldre – förr, nu och i framtiden”, om de äldre i barnboks litteraturen under skilda perioder (Blom 1987).

Charlotte Mannerfelt diskuterar åtta partiledarutfrågningar i radioprogrammet ”Senioren” från 1994. Hennes avsikt är att identifiera och resonera kring de föreställningar om pensionärslivets villkor, som kan komma till uttryck i massmediala sammanhang. I förlängningen handlar ju detta om föreställningar och åsikter som är uppenbara eller latenta i dagens samhälle.

Mannerfelts bidrag är intresseväckande, men bitvis något väl detaljrikt. Hon demonstrerar bl.a. hur ojämnt ”makten över mikrofonen” är fördelad mellan olika aktörer på radioscenen – minst makt har lyssnarna – och därmed också åsiktsproduktionen kring dagens pensionärer.

Mannerfelt framhåller, att även om pensionärerna, i synnerhet de sämst ställda, beskrivs som en speciell kategori, så framkommer det också av radioprogrammen, att man inte uppfattar dem som en enhetlig grupp vare sig politiskt, ekonomiskt eller på något annat sätt. Denna iakttagelse uppfattar jag som central för svensk ”pensionärskultur” överhuvudtaget. Antologin i gemen skulle vunnit på om detta hade diskuterats på övergripande nivå. Sverker Englunds centrala proble-

matik utgår ifrån frågan, om det finns någon särskild musik för äldre. Han understryker, att man naturligtvis inte kan generalisera alla äldres estetiska smak på detta sätt, men anser det dock möjligt att diskutera i termer av "äldremusik". Han motiverar detta med, att marknaden och media faktiskt bedömer äldre som en grupp med särskilda musikaliska prioriteringar. På ett populärvetenskapligt plan sammanfattar han musikens känslomässiga uttryck som "glatt eller lagom melankoliskt, aldrig tragiskt eller aggressivt". En gemensam egenskap utgör vidare dess hemvist i pensionärernas barnoms- eller ungdomstid. Englund för en spännande diskussion mot bakgrund av ett nyskapat begrepp, "nostalgotek". Utifrån denna term resonerar han kring vår nutida benägenhet att söka oss bortom nuet till exotiska länder eller svunna epoker med hjälp av mat, föremål och musik. I de äldres värld utformas nostalgoteken som minneslandskap med proveniens främst i beredskapstidens 40-tal med utvikningar till 30- och 50-tal. 40-talet som en slags centralplatå på de äldres minneskarta är en intressant iakttagelse. Men jag skulle vilja ha påståendet bättre empiriskt verifierat.

David Gaunt företar en semiotisk analys av gratulationskort inför pensioneringen. Detta är ju en tämligen banal bildgenre. Men med metodisk elegans och akademisk lärdom visar Gaunt, hur även det mest triviala material kan avlockas intressant kunskap.

Även om detta bruk inte är särskilt omfattande, menar Gaunt att korten kan avslöja mycket om våra föreställningar om gamla människor. Han finner att med ett fåtal undantag är korten ganska lika världen över. "Det rör sig om vad som i semiologiska termer kallas för ett paradigm, ett speciellt sätt att strukturera tecken och symboler."

En av de viktigaste iakttagelserna kring detta paradigm utgör indelningen i kvinnligt – manligt, människa – djur. Denna vanliga dikotomi brukar understryka, att mannen står närmre kulturen och kvinnan naturen. På pensioneringskortet är det tvärtom. Mannens naturnärhet kan till och med förstärkas av att han utbyts mot ett djur. Gaunt antyder till följd härav möjligheten av en omdefiniering av könsrollerna i och med pensioneringen.

Ytterligare en intressant observation är värd att framhållas. Alla motiv som anspelar på en social relation till andra människor saknas. På grundval av denna iakttagelse framför Gaunt gissningsvis frågan, om inte också våra föreställningar om pensioneringen har en negativ grundton. Kanske tolkar vi just det nya arbetsfria liv

som väntar oss i termer av bristande social kontakt och påtvingad ensamhet.

Owe Ronström diskuterar hur dans i olika former utnyttjas som en central beståndsdel i en pensionärskultur i vardande. Han ger en empirisk redogörelse för hur speciella dansformer, seniordans och internationella danser, har introducerats under de senaste årtiondena. Genren består mest av lätta rörelser, gångsteg, promenadtempo, enkla uppställningar och ständiga partnerbyten. Ett nyckelord i denna dansform utgör termen "gemenskap".

Dansandet äger rum under pensionärernas förutvarande arbetstid. Detta föranleder Ronström att i Jonas Frykmans efterföljd diskutera dansen som ett led i det moderna projektet inriktat på hälsa, fysisk fostran och samhällsbefordrande gemenskap. Eftersom dagens pensionärer vuxit upp i denna modernitetens ledtecken, så vill de inte förklara sitt dansande under vanligt folks arbetsdag blott som ett nöjsamt tidsfördriv. I linje med den förhärskande samhällsideologin företar de i stället en "strategisk omtolkning i nyttomoraliska termer" av denna sin "sinnliga och estetiska" aktivitet.

Här förs stimulerande diskussioner, som dock emellanåt antar en väl yvig karaktär till förfång för den vetenskapliga trovärdigheten. Referenser till SCB:s undersökningar kring svenskars levnadsförhållanden, som även inbegriper pensionärsaktiviteter, skulle kunnat öka den empiriska tillförlitligheten. Det viktigaste resultatet av det framlagda arbetet: man har stakat ut ett nytt och spännande forskningslandskap, "pensionärskulturen". Men det behövs kompletterande forskningsresor dit.

Gunilla Kjellman, Lund

Sven B. Ek, *Polletik eller det föråldrade samhällets slingerbukter*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXVI Uppsala 1998. 71 s. jämte faksimil 45 s. ISBN 91-85352-30-6.

Den etnologiska forskningen i Sverige har under de senaste årtiondena genomgått en transformationsprocess av sådan omfattning att en emeritus har svårt att känna igen sin egen disciplin. Från att ha varit "allmogeforskning" eller studiet av "svensk bondekultur" för att citera en klassiker, som ännu tillhörde kurslitteraturen på 1950-talet, har etnologerna vänt landsbygden ryggen och trängt in i staden med dess borgare och